

OROLBO'YI HUDUDIDA IQLIM O'ZGARISHI VA SUV TANQISLIGI SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION TEXNIKA VA TEXNOLOGIYALARI

mavzusidagi xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya

UDK: 631.582:633.11

KUZGI BUG'DOY HOSILDORLIGINI OSHIRISHDA AGROTEXNIK TADBIRLARNING AHAMIYATI

Kutlimuratova D.B.,

q.x.f.f.d., v.v.b docent

Qoraqalpog'iston qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti

Bazarbaev I.,

1-kurs magistr

E-mail: dilfuza-1983@mail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.19437334>

Annotatsiya. *Kuzgi bug'doy (Triticum aestivum L.) dunyo qishloq xo'jaligida eng muhim donli ekinlardan biri hisoblanadi. U inson oziq-ovqat racionida asosiy mahsulot sifatida muhim o'rin tutadi. Kuzgi bug'doy etishtirish samaradorligini oshirish va uning hosildorligiga ta'sir etuvchi agrotexnik omillar tahlil qilingan. Kuzgi bug'doyning biologik xususiyatlari, agrotexnik tadbirlar, mineral o'g'itlardan samarali foydalanish hamda nav tanlash masalalari o'rganildi. Mazkur ilmiy tadqiqot ishida kuzgi bug'doy etishtirish samaradorligini oshirish va uning hosildorligiga ta'sir etuvchi agrotexnik omillar tahlil qilingan. Kuzgi bug'doyning biologik xususiyatlari, agrotexnik tadbirlar, mineral o'g'itlardan samarali foydalanish hamda nav tanlash masalalari o'rganildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, agrotexnik tadbirlarni ilmiy asosda tashkil etish, mineral o'g'itlarni optimal me'yorlarda qo'llash va yuqori hosilli navlarni ekish kuzgi bug'doy hosildorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Kuzgi bug'doy, hosildorlik, agrotexnika, mineral o'g'itlar, don sifati, nav, tuproq unumdorligi, agroiklim sharoiti.*

Abstract. Winter wheat (*Triticum aestivum L.*) is one of the most important grain crops in world agriculture. It occupies an important place in the human diet as a staple food. The agrotechnical factors affecting the efficiency of winter wheat cultivation and its yield were analyzed. The biological properties of winter wheat, agrotechnical measures, effective use of mineral fertilizers and variety selection issues were studied. This scientific research work analyzed agrotechnical factors affecting the efficiency of winter wheat cultivation and its yield. The biological properties of winter wheat, agrotechnical measures, effective use of mineral fertilizers, and variety selection were studied. According to the results of the research, the organization of agrotechnical measures on a scientific basis, the use of mineral fertilizers in optimal rates, and the planting of high-yielding varieties significantly increase the yield of winter wheat.

Keywords: Winter wheat, yield, agrotechnics, mineral fertilizers, grain quality, variety, soil fertility, agroclimatic conditions.

Аннотация. *Озимая пшеница (Triticum aestivum L.) одна из важнейших зерновых культур в мировом сельском хозяйстве. Она занимает важное место в рационе человека как основной продукт питания. В данной работе проанализированы агротехнические факторы, влияющие на эффективность выращивания озимой пшеницы и ее урожайность. Изучены биологические свойства озимой пшеницы, агротехнические меры, эффективное использование минеральных удобрений и вопросы выбора сортов. В данной научно-исследовательской работе проанализированы агротехнические факторы, влияющие на эффективность выращивания озимой пшеницы и ее урожайность. Изучены биологические свойства озимой пшеницы, агротехнические мероприятия, эффективное использование*

OROLBO'YI HUDUDIDA IQLIM O'ZGARISHI VA SUV TANQISLIGI SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION TEXNIKA VA TEKNOLOGIYALARI

mavzusidagi xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya

минеральных удобрений и селекция сортов. По результатам исследования, организация агротехнических мероприятий на научной основе, использование минеральных удобрений в оптимальных дозах и посадка высокоурожайных сортов значительно повышают урожайность озимой пшеницы.

Ключевые слова: *Озимая пшеница, урожайность, агротехника, минеральные удобрения, качество зерна, сорт, плодородие почвы, агроклиматические условия.*

Kirish. Hozirgi kunda O'zbekistonda sug'oriladigan erlardan samarali foydalanish, erlarning meliorativ holatini yaxshilash, sho'rga chidamli ekin turlarini yaratish alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bu esa o'z navbatida tuproq unumdorligini oshirish va qishloq xo'jaligi ekinlaridan yuqori hosil etishtirish bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borish dolzarb masala hisoblanadi. Kuzgi bug'doy dunyodagi eng muhim don ekinlaridan biri hisoblanadi. U inson oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. O'zbekistonda, jumladan Qoraqalpog'iston Respublikasida ham kuzgi bug'doy etishtirish qishloq xo'jaligining asosiy tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Qoraqalpog'istonning iqlim va tuproq sharoiti boshqa hududlarga nisbatan farq qilgani uchun bu erda bug'doy etishtirishda maxsus agrotexnik tadbirlarni qo'llash talab etiladi.

Qoraqalpog'iston Respublikasida qishloq xo'jaligi ekinlaridan yuqori hosil olish asosan mineral o'g'itlarni qo'llash hisobiga amalga oshirilmoqda. Orol dengizining qurishi natijasida hudud tuproqlarining sho'rlanishi va er osti sizot suvlari mineralizatsiyasining ortishi qishloq xo'jaligi ekinlari hosildorligi va tuproq unumdorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Qishloq xo'jaligi ekinlaridan yuqori hosil olishning yangi agrotexnologiyalarini ishlab chiqish, mahsulot etishtirishni modernizatsiyalash, ko'paytirish, tuproq unumdorligini oshiradigan qisqa navbatli almashlab ekish tizimlarida dukkakli don ekinlaridan foydalanish usullarini ishlab chiqish bugungi kun talabidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi «Qishloq xo'jaligi ekinlarini ekishni yanada rivojlantirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida» gi PQ-106-son qaroriga muvofiq, organik o'g'itlar, 20-30 tonna kompost va dukkakli, siderat ekinlar ekish rejalashtirilgan.

Markaziy Osiyo mamlakatlari, xususan O'zbekiston sharoitida kuzgi bug'doy asosiy donli ekinlardan biri hisoblanib, mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Aholi sonining o'sishi va oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan talabning ortishi kuzgi bug'doy hosildorligini oshirish masalasini yanada dolzarb qilib qo'ymoqda. U inson oziq-ovqat racionida asosiy mahsulot sifatida muhim o'rin tutadi. Bug'doy dondan non, makaron va boshqa turli oziq-ovqat mahsulotlari tayyorlanadi. Shu sababli bug'doy ishlab chiqarishni barqaror ravishda oshirish har bir mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega.

Ilmiy adabiyotlar tahlili va dala kuzatuvlari asosida kuzgi bug'doy hosildorligini oshirish bo'yicha ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, agrotexnik tadbirlarni ilmiy asosda tashkil etish, mineral

OROLBO'YI HUDUDIDA IQLIM O'ZGARISHI VA SUV TANQISLIGI SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION TEXNIKA VA TEXNOLOGIYALARI

mavzusidagi xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya

o'g'itlarni optimal me'yorlarda qo'llash va yuqori hosilli navlarni ekish kuzgi bug'doy hosildorligini sezilarli darajada oshirishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda ham kuzgi bug'doy asosiy strategik qishloq xo'jaligi ekinlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatimizda bug'doy etishtirish maydonlari keng bo'lib, uning hosildorligini oshirish qishloq xo'jaligining ustuvor vazifalaridan hisoblanadi. Ammo tuproq unumdorligining pasayishi, iqlim o'zgarishi, suv resurslarining cheklanganligi kabi omillar bug'doy hosildorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli kuzgi bug'doy etishtirishda ilmiy asoslangan agrotexnik tadbirlarni qo'llash, mineral o'g'itlardan samarali foydalanish va yuqori hosilli navlarni ekish muhim ahamiyatga ega. Bu tadqiqot ishining asosiy maqsadi kuzgi bug'doy hosildorligiga ta'sir etuvchi agrotexnik omillarni o'rganish va hosildorlikni oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Qoraqalpog'istonning tuproq-iqlim sharoiti keskin kontinental iqlimga ega. Yoz oylarida harorat juda yuqori, qish oylarida esa past bo'ladi. Yog'ingarchilik miqdori kam bo'lib, asosan bahor va qish oylarida kuzatiladi. Tuproqlar ko'p hollarda sho'rlangan va qumli-loysimon bo'ladi.

Shu sababli bu hududda kuzgi bug'doy asosan sug'oriladigan erlarda etishtiriladi. Melioraciya ishlari, suv ta'minoti va mineral o'g'itlardan foydalanish bug'doy hosildorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Tajribalar. Tadqiqot ishlari dala sharoitida amalga oshiriladi. Tajribalar kuzgi bug'doy etishtirishda turli agrotexnik usullarning hosildorlikka ta'sirini o'rganish maqsadida tashkil etiladi. Tajriba davomida quyidagi omillar o'rganildi: ekish muddati, mineral o'g'itlar me'yori, bug'doy navlarining hosildorligi tajriba maydonida kuzgi bug'doyning o'sishi, rivojlanishi va hosildorligi muntazam kuzatib borildi. O'simlikning vegetaciya davrida uning bo'yi, poya soni, boshloqlar soni va don to'lish darajasi kabi ko'rsatkichlar o'lchandi.

Mineral o'g'itlardan azot, fosfor va kaliy o'g'itlari belgilangan me'yorlarda qo'llaniladi. Tajriba natijalariga ko'ra, mineral o'g'itlarning muvozanatli qo'llanilishi bug'doyning o'sishi va rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlanadi.

Shuningdek, kuzatishlar natijasida erta muddatda ekish va agrotexnik tadbirlarga to'liq roya qilish bug'doy hosildorligini sezilarli darajada oshirishi ma'lum bo'ldi. Tajriba natijalari statistik tahlil qilinib, turli agrotexnik omillarning hosildorlikka ta'siri baholandi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqotlar natijalari shuni ko'rsatdiki, kuzgi bug'doy hosildorligi ko'p jihatdan agrotexnik tadbirlarning to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq. Ayniqsa ekish muddatiga rioya qilish, mineral o'g'itlarni ilmiy asoslangan me'yorlarda qo'llash va sifatli urug'lik materialidan foydalanish yuqori hosil olishda muhim omillar hisoblanadi. Tajriba natijalari shuni ko'rsatdiki, mineral o'g'itlarning muvozanatli qo'llanilishi o'simlikning o'sish jarayonini tezlashtiradi, boshloqlar sonini ko'paytirib, donning to'lish darajasini yaxshilaydi. Natijada bug'doy hosildorligi sezilarli darajada oshadi.

OROLBO'YI HUDUDIDA IQLIM O'ZGARISHI VA SUV TANQISLIGI SHAROITIDA QISHLOQ XO'JALIGINI RIVOJLANTIRISHNING INNOVATSION TEXNIKA VA TEXNOLOGIYALARI

mavzusidagi xalqaro ilmiy va ilmiy-texnik konferensiya

Qoraqalpog'iston sharoitida kuzgi bug'doy etishtirish muayyan agrotexnik tadbirlarni talab etadi. Iqlimning keskin kontinentalligi, yog'ingarchilikning kamligi va tuproqlarning sho'rlanishi bug'doy o'sishiga ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun to'g'ri ekish muddati, sug'orish tizimi, mineral o'g'itlardan samarali foydalanish va mos navlarni tanlash yuqori hosil olishning asosiy omillari hisoblanadi.

Shuningdek, mahalliy iqlim sharoitiga mos yuqori hosilli navlarni tanlash va zamonaviy agrotexnologiyalarni qo'llash ham muhim ahamiyatga ega. Kelgusida kuzgi bug'doy etishtirishda ilmiy tadqiqotlarni yanada rivojlantirish va innovacion texnologiyalarni joriy etish orqali don ishlab chiqarish samaradorligini yanada oshirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Atabaev X.A., Umarov Z.U. Dehqonchilik asoslari. Toshkent, 2019.
2. Xalilov N.X. O'simlikshunoslik. Toshkent, 2020.
3. Ismailov U.E. Научные основы повышения плодородия почвы. – Нукус. –Билим. - 2004 -186 б.
4. Babaev S.M. Qishloq xo'jaligi ekinlari etishtirish texnologiyasi. Toshkent, 2017.
5. Kutlimuratova D.B. Tuproq unumdorligi va kuzgi bug'doy hosildorligiga o'tmishdosh ekinlarni tanlashni asoslash (Qoraqalpog'iston sharoitida). Q-x. fanlari bo'yicha fals. doktori (PhD) disser. avtoreferati. –Nukus. -2023 -34 b.
6. Ismailov D.U. Sho'r tuproq sharoitida tuproq unumdorligini oshiruvchi qisqa navbatli almashlab ekish tizimini ishlab chiqish. Q-x. fanlari bo'yicha fals. doktori (PhD) disser. avtoreferati. –Andijan. -2021 -34 b.